EL SILENCI DEL VELL JOAN FORN

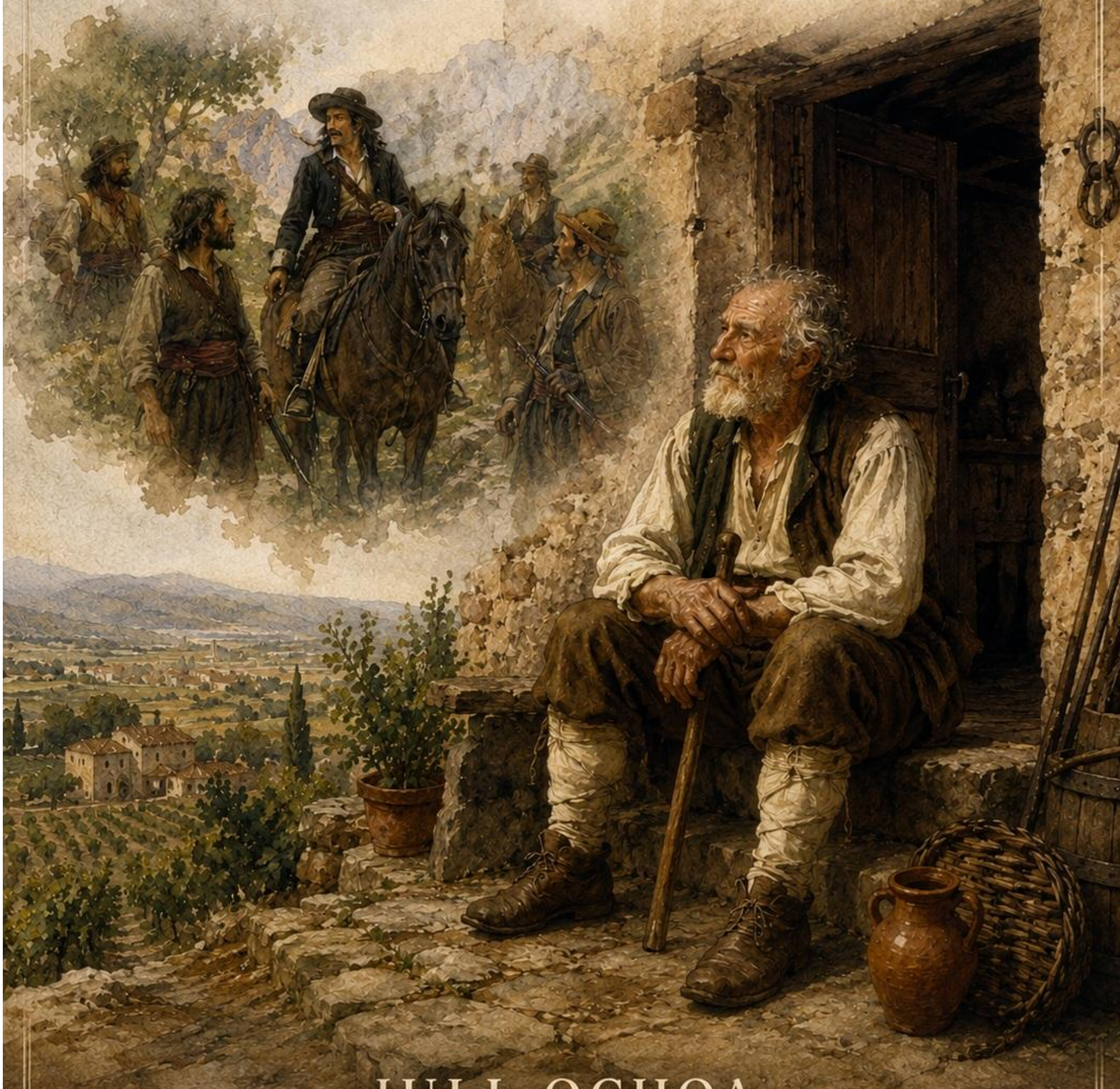

JULI OCHOA

Com a aficionat a la genealogia, mai m'he limitat a confeccionar només una llista cronològica dels meus avantpassats. Sempre que he pogut, he intentat indagar en les seves vides. Així és com sovint m'he trobat amb històries que calia rescatar de l'oblit i preservar per transmetre-les als meus familiars i a qualsevol lector que les pugui trobar mínimament interessants.

Il·lustració de la portada: El vell Joan Forn recordant aquell temps en que era jove: Una història que mai va explicar als seus nets.

Llibre no venal
Maquetació i edició de l'autor
Sant Just Desvern (Baix Llobregat), juny de 2026

EL SILENCI DEL VELL JOAN FORN

Juli Ochoa González

El meu quart cognom (el segon de la meva mare) és FORNS. Aquesta “essa” final, que avui sona tan natural, amaga en realitat el fil invisible d'una història que es va començar a escriure fa quatre segles.

El cognom FORNS em ve directament de la meva àvia, descendent directa d'en JOAN FORN, el meu avi vuitè.

Avui us vull explicar el poc que se sap de la seva història, una crònica familiar atrapada en les boires del temps, els secrets d'estat i l'ombra allargada del bandolerisme de les Guilleries.

Una història on els silencis, les fugides i els canvis en els llibres parroquials parlen molt més alt que les mateixes paraules escrites.

Fig. 1 – L’antiga església parroquial de Sant Martí de Querós, gairebé emergint de les aigües del pantà de Susqueda.

Avui dia, sota les aigües de l’embassament de Susqueda, reposa el que queda de l’antic poble de Querós. És un paisatge gairebé fantasmal. Quan el nivell de l’aigua baixa, emergeixen de l'oblit les restes de l’església parroquial de Sant Martí de Querós, una construcció d'origen romànic que avui s'alça ruïnosa, desafiant el pas dels segles i la fredor del pantà.

Fig. 2 – L’església de Sant Martí de Querós, quan aquella localitat selvatana era encara un poble habitat i ben viu.

Però fins a finals del segle XVII, la realitat d’aquella vall era completament diferent.

Querós era un petit poble de muntanya, aïllat però ben viu, un nucli de masies disperses on la vida bategava al ritme de les estacions, la fusta, el carbó i el bestiar. Malgrat la duresa del terreny, els veïns disposaven dels recursos suficients per guanyar-se dignament la vida en una terra aspra però agraïda per a qui la sabia treballar.

Aquest era el cas del meu avi vuitè, Joan Forn, i de la seva muller, Joana. Ambdós compartien una existència tranquil·la en aquella parròquia d'orografia trencada, seguint els passos dels seus avantpassats. La vida a les Guilleries transcorria entre la feina diària i els lligams de veïnatge, en un equilibri precís on tothom es coneixia i on la solidaritat mútua era indispensable per sobreviure a l'aïllament geogràfic.

Fig 3 – Reconstrucció ideal de com havia estat Can Forn, una de les desaparegudes masies de Querós.

La sempiterna pau de la vall de Querós va començar a esquerdar-se l'any 1618. El motiu inicial semblava innocu: una celebració matrimonial. La Margarida Tallades, amiga de la família Forn i pubilla de la veïna masia de Can Serrallonga, que aquí podeu veure) es va casar amb un fadrí de Viladrau anomenat Joan Sala i Ferrer.

El casament, celebrat segons els costums de l'època per unir patrimonis rurals, va portar el jove Joan Sala a instal·lar-se a la masia de la seva esposa, adoptant a partir d'aleshores l'apel·latiu de la propietat: Serrallonga.

Fig 4 – Can Serralonga, la masia de Querós on va radicar Joan Sala i Ferrer, de la qual prengué el nom pel qual és conegut de tots.

Aquells primers anys de matrimoni de la *Margarida i en* Joan Sala van coincidir amb una època de profunda crisi social i econòmica a Catalunya.

La fam, la pressió fiscal de la monarquia hispànica i les disputes senyorials van anar empenyent molts homes cap a la il·legalitat.

Joan Sala, empès per deutes, plets judicials i un caràcter altiu, no va trigar a fer el pas definitiu cap al bandolerisme, convertint-se aviat en el principal cap de les quadrilles que assolaren la Catalunya Central durant la primera meitat del segle XVII.

Aleshores, les Guilleries es van transformar en un vesper. El relleu abrupte, ple de cingles, boscos tancats i amagatalls naturals, esdevingué el refugi perfecte per als bandolers. Es deia que cap soldat del lloctinent es va aventurar mai per aquells senders sense témer per la seva vida.

Com va afectar tot això a la casa d'en Joan Forn? Querós es trobava al bell mig de la teranyina. La masia de Can Serrallonga era a tocar. Resulta impossible creure que en un poble tan petit, on les famílies compartien banc a l'església de Sant Martí, els moviments d'en Joan Sala passessin desapercebuts per a en Joan Forn. No obstant això, els documents oficials guarden un silenci absolut.

Fig 5 – Joan de Serrallonga, el cap de bandolers més conegut d'aquella època.

L'organització d'en Serrallonga es va fer poderosa, especialment a partir de l'any 1627. Aquell estiu, les forces reials van aconseguir desarticular la partida d'un lladre de camins cèlebre, en Margarit.

Els supervivents d'aquell grup, homes experimentats i perseguits a mort, van buscar empar i es van fusionar amb la quadrilla de Joan Sala.

La banda es va convertir en un exèrcit a l'ombra, capaç d'assaltar carrosses reials, segrestar prohoms i extorsionar els rics propietaris que no cooperaven.

Davant d'aquesta situació, Joan Sala va esdevenir l'«enemic públic número u» de la Corona. Des de Barcelona, els successius lloctinents i virreis de Catalunya van rebre ordres estrictes de Madrid per acabar amb el focus de rebel·lia de les Guilleries

Va començar una autèntica cacera humana. El lloctinent Miguel de los Santos de San Pedro (1628-1629) va iniciar una ferotge persecució, incrementant les recompenses i amenaçant amb penes de presó i confiscació de béns a qualsevol que prestés auxili, menjar o refugi als bandolers.

El va succeir el duc de Feria (1629-1630), qui va aplicar la tàctica de la terra cremada, enviant batallons de soldats a escorcollar masies, sovint cometent abusos intolerables contra els camperols innocents.

Fig 6 – Les forces dels diferents virreis de Catalunya pentinant les Guilleries i zones properes per tal d'aniquilar la partida de'n Serrallonga.

Finalment, el sisè duc de Cardona Enric d'Aragó-Cardona-Córdoba i Enríquez de Cabrera, virrei o lloctinent de Catalunya (1630-1632) va prémer encara més el llaç, militaritzant els camins i imposant el toc de queda a les contrades del Ter.

Durant tots aquests anys de foc i plom, es dóna una circumstància altament curiosa: no es conserva ni una sola notícia, ni un sol esment, de Joan Forn en els registres de les autoritats ni en les declaracions dels detinguts. En una època on els llistats de col·laboradors, batedors, espies o «subordinats» de Serrallonga omplien els lligalls dels tribunals reials, el nom de Joan Forn roman en blanc.

Fig 7 – Joan Forn va quedar totalment al marge de l'acció repressiva dels virreis.

Com va aconseguir un pagès de Querós, veí directe del niu de la banda, mantenir-se al marge de les ràtzies dels soldats del virrei?

Com es pot sobreviure intacte quan el teu poble és l'epicentre d'una guerra de guerrilles?

Les hipòtesis broten de forma natural del mateix silenci administratiu. Una neutralitat tan perfecta enmig de la tempesta sovint requeria molta astúcia, o potser un preu molt alt.

Existia un pacte de silenci mutu entre els vilatans de Querós per protegir-se dels abusos de la tropa reial? O és que en Joan Forn era fautor de'n Serrallonga i prestava a la quadrilla serveis tan discrets, com la provisió de gra o la transmissió de missatges verbals, que mai van deixar cap rastre escrit?

El bandolerisme necessitava una xarxa logística invisible; els homes que empunyaven les armes necessitaven d'altres que guardessin el blat i coguessin el pa sense fer preguntes.

La sort de Joan Sala, el mite de Serrallonga, es va acabar la tardor de 1633. Les persecucions constants havien delmat la seva colla, i el cansament feia efecte en els seus aliats.

El final no va arribar per la força de les armes, sinó per l'arma més vella del món: la traïció. Roger Agustí, l'hereu del Mas Agustí de Santa Coloma de Farners, temptat per les sucoses recompenses i la promesa de perdó per a faltes pròpies, va delatar el bandoler. El 31 d'octubre de 1633, Serrallonga va ser capturat prop de Santa Coloma.

Fig 8 – Detenció de Joan Sala (a) Serrallonga a les immediacions de Santa Coloma.

El procés judicial va ser ràpid i exemplaritzant, destinat a escarmentar una Catalunya majoritàriament rebel.

Traslladat a Barcelona, Joan Sala va ser sotmès a terribles tortures a les presons reials per tal d'arrencar-li els noms de tots els seus còmplices, protectors i finançadors reals o nobiliaris.

Fig 9 – Preparatius per l'execució del bandoler Joan de Serrallonga a la barcelonina Plaça del Rei.

Finalment, després de patir més de dos mesos de captiveri i tortures a les masmorres palatines del virrei, Serrallonga va ser executat públicament a la plaça del Rei de Barcelona el 8 de gener de 1634.

L'acte es va programar expressament en diumenge per garantir una assistència massiva, buscant donar un càstig alliçonador a qualsevol que s'oposés al poder de la monarquia.

No obstant això, la rellevància de l'esdeveniment no va complir les expectatives de l'organització, ja que l'episodi ni tan sols apareix registrat a les cròniques de la Generalitat de l'època.

El text d'aquell procés contra el bandoler Joan Sala i Ferrer i la seva partida, miraculosament rescatat a mitjan Segle XIX per l'historiador i escriptor Joan Cortada i Sala (1805-1868) quan els jutjats de Barcelona estaven fent neteja i l'anaven a cremar, va passar més tard a mans del també escriptor Víctor Balaguer (1824-1901), i actualment es troba dipositat a la biblioteca del museu que aquest va crear a Vilanova i la Geltrú i que porta el seu nom. Es tracta del document més llarg i complet que es conserva a Catalunya sobre el fenomen del bandolerisme català del segle XVII.

Fig 10 – Una de les pàgines del procés que es va incoar contra el bandoler Joan de Serrallonga.

És un volum de gairebé nou-cents folis manuscrits, que recull les declaracions de tots el encausats en aquell judici, i en el que es descriuen els delictes pels quals se'ls jutjava. Per la seva vàlua i importància, el procés ha estat considerat com a bé d'interès cultural. L'any 1932, l'Ateneu Barcelonès va fer una còpia mecanografiada en tres volums, la qual és fàcilment consultable a la seva biblioteca, així com també a través d'Internet.

És just en aquell precís moment històric de la captura i mort de Joan de Serrallonga i la seva banda on el destí de Joan Forn fa un gir brusc, dramàtic i inexplicable des de la lògica de la normalitat rural.

Fig 11 – Joan Forn i la seva família abandonen les Guilleríes per buscar-se un nou futur en altres terres.

Poques setmanes després de l'execució de Serrallonga, i mentre els tribunals de la Generalitat i del Virrei tancaven les investigacions sobre la xarxa de suport del bandoler, en Joan Forn va prendre una decisió radical.

Sense cap motiu econòmic aparent, sense deutes registrats ni plets de terres, va aplegar a corre-cuita totes les pertinences de la seva llar que es podien carregar en un carro. Va tancar amb clau la casa on des de feia generacions havia viscut la seva nissaga, va abandonar les terres familiars de Querós i va marxar de la seva terra natal.

Ho va fer d'amagat, gairebé de nit, acompanyat de la seva dona Joana i del seu fill Gabriel, que llavors era només un infant. No va dir a cap veí cap on anava, ni va deixar cap pista del seu destí.

Per què fugir de Querós si un era totalment innocent? Per què desfer-se dels lligams de tota una vida en el mateix moment en que moria el bandoler de la contrada?

Una fugida precipitada i clandestina com aquella només s'explica per la por: por a les represàlies dels soldats que encara pentinaven les Guilleries, por que algun dels detinguts a Barcelona hagués pronunciat el seu nom sota tortura, o potser por de ser confós amb un dels col·laboradors de la banda en un moment on la justícia reial actuava sense gaires miraments.

Fig 12 – Al Penedès, Joan Forn va trobar un bon refugi on ell i la seva família podrien començar una nova vida.

Joan Forn va triar l'exili interior per salvar la seva família, esborrant el seu propi rastre en les boires de la muntanya.

La petjada de la família Forn es perd durant anys en els camins de Catalunya, movent-se en l'anonimat dels jornalers sense terra. Van travessar rius i serralades, deixant enrere la humitat de les Guilleries, fins a trobar un refugi definitiu. Es van establir a Sant Cugat Sesgarrigues, un petit poblet de planes assolellades al cor del Penedès, a tocar de Vilafranca. La tria d'un paisatge tan radicalment oposat al de la seva joventut semblava respondre a una voluntat explícita de començar de zero.

Allà, sota el sol del Penedès, ningú els reconeixia. Ningú els podia associar amb les històries de sang i lladregots de la muntanya o amb els condemnats a la forca de Barcelona.

A Sant Cugat Sesgarrigues, el vell Joan Forn va haver de reinventar-se.

L'antic muntanyenc de Querós es va fer viticultor, aprenent l'art de cuidar els ceps, podar les vinyes i entendre els cicles del vi. La terra de les planes era generosa i la família va començar a prosperar amb una discreció absoluta.

Fig 13 – El vell Joan Forn, ja pagès retirat, mai va parlar als seus nets d'aquell temps en què ell era jove.

El fill del fugitiu, en Gabriel Forn, va créixer integrat plenament en aquesta nova societat penedesenca. Tant és així que l'any 1707, ja en plena maduresa, Gabriel es va casar amb l'Eulàlia Vidal, pubilla d'una de les famílies més respectades i antigues del lloc.

És precisament gràcies a la recerca en la història de la meva pròpia nissaga que he pogut resseguir aquest camí. Fulllejant les pàgines velles i grogues dels "Quinque libri" de la parròquia de Sant Cugat Sesgarrigues -aquells cinc llibres antics on els rectors anotaven amb ploma de calam el bateig, el matrimoni i la mort de cada vilatà- i que en el seu moment el seu enyorat rector Mn. Antoni Margarit Tayà em va deixar consultar i fins i tot em va ajudar en la recerca, es pot constatar un fet lingüístic i social fascinant.
En aquells registres parroquials es veu clarament com, ben aviat, el cognom familiar original "Forn" comença a canviar.

Una petita "s" s'afegeix al final, transformant-se definitivament en "Forns". Una mutació subtil, potser fruit de la fonètica local o potser com un mecanisme inconscient -o voluntari- per desdibuixar encara més l'origen d'aquells nouvinguts que venien de les muntanyes del nord.

Aquest cognom reformat, Forns, és exactament el cognom de la meva àvia, descendent directa en línia recta d'aquell viticultor que va arribar un dia fugint de les ràtzies i de la por.

Joan Forn va morir ja vell en aquelles planes penedesenques. Diuen els relats que han passat de pares a fills que, a l'inrevés que molts altres avis que es reuneixen a la vora del foc per rememorar les aventures de la seva joventut, el vell Joan mai va obrir els llavis per parlar de Querós. A l'inrevés que molts altres avis, mai va parlar als seus nets d'aquells anys en què ell havia estat jove.

Els seus nets van créixer cuidant les vinyes del Penedès sense saber mai res de les muntanyes de les Guilleries, ni de les ràtzies dels ducs, ni del bany de sang de la banda de Serrallonga, ni de la nit en què van haver de fugir de la seva llar amb el que portaven posat.

Aquell silenci tossut, mantingut fins a la tomba i heretat en els documents eclesiàstics, va ser el darrer escut de Joan Forn.

Un silenci que, lluny de significar oblit, ens confirma la magnitud del secret que guardava.

Va ser un col·laborador secret de Serrallonga, un home que va haver de fugir per salvar la vida, o simplement una víctima col·lateral de la por que va arrasar les Guilleries?

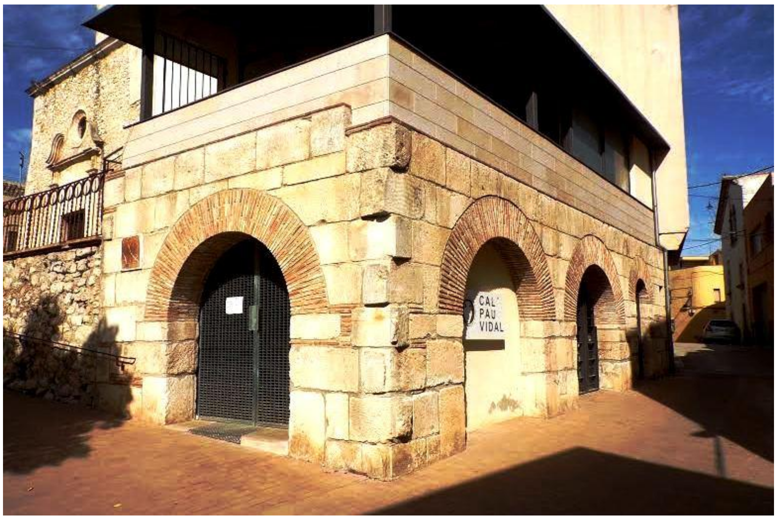

Fig 14 – Aspecte actual de Can Pau Vidal, a Sant Cugat Sesgarrigues, la casa en la que des de llavors van viure Joan Forn i els seus descendents, i on va néixer la meva àvia.

Les aigües del pantà de Susqueda guarden avui el secret de la casa dels Forn, però el seu rastre en els Quinque libri d'aquella parròquia del Penedès i el cognom que vaig heretar de la meva àvia ens continuen recordant que hi ha silencis que es transmeten a través de les generacions per protegir el que més estimem.